

Тагільцева Я. М.

Полтавський державний аграрний університет

Матвієнко Л. Г.

Полтавський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ СЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

У статті представлено аналіз специфіки перекладу англійських багатокомпонентних термінів економічної сфери українською мовою. Авторами окреслено основні поняття, дотичні до проблематики дослідження, серед яких – «термін», «терміносистема», «складне слово»; виокремлено особливості їх взаємозв'язку в роботі з перекладу англійських економічних термінів українською мовою. Аналіз досліджень показав, що у сучасній науці не існує єдиної думки про природу та статус таких слів. Це викликано труднощами встановлення межі між словосполученням та складним словом в англійській мові. Дослідження містить характеристику вимог до перекладу складних слів в економічній терміносистемі, труднощі перекладу та способи їх подолання у процесі перекладацької діяльності. Окреслено особливості англійських композитів зазначеної тематики. Розглянуто їхню структуру (виокремлено дво- і трикомпонентні). Визначено, що у сучасній англійській мові набуває поширення процес утворення багатокомпонентних композитів, що складаються більше ніж із двох основ. На морфологічному рівні визначено частиномовні моделі англійських економічних термінів та схарактеризовано способи їх перекладу українською мовою. Граматичні та лексичні трансформації встановлено як найбільш частотні. Найтипівішими прийомами перекладу на лексичному рівні визначено калькування, добір еквівалентів, конкретизацію, додавання лексичних одиниць; на граматичному – частиномовну заміну, перестановку. Зроблено висновок про те, що українські відповідники англійських термінів-композитів за формою є нееквівальними, оскільки не мають еквівалентів у вигляді одного слова (переважно вони представлені словосполученням або фразою). На думку авторів, ця наукова розвідка є актуальною в контексті розвитку сучасних євроінтеграційних процесів, оскільки економічна термінологія є однією з ключових під час здійснення глобального взаємозв'язку, а якісний переклад – запорукою успішної ефективної комунікації.

Ключові слова: термін, терміносистема, економіка, складне слово, переклад, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Всесвітня економічна взаємодія вимагає від сучасного фахівця у галузі перекладу подолання різноманітних бар'єрів – політичних, юридичних, митних, комунікативних тощо. Сьогодення висуває дедалі суворіші вимоги до формування навичок перекладу різногалузевих текстів. Посилення економічної інтеграції країн Європи та всього світу актуалізує необхідність у міжкультурному спілкуванні, зокрема в економічній сфері, у зв'язку із чим дослідження системи прийомів перекладу економічних термінів набуває особливої актуальності.

У сфері економіки виникає необхідність розроблення прийнятого в міжнародному масштабі термінологічного фонду та створення лексикографічних джерел, що містять якісний переклад економічної терміносистеми.

Основною особливістю лексики будь-яких спеціальних текстів, зокрема економічних, є вживання великої кількості термінів, які викликають труднощі під час перекладу.

З огляду на бурхливий розвиток внутрішніх та зовнішніх економічних відносин, англійська мова як мова міжнародного спілкування в цій сфері комунікації набуває все більшого розповсюдження, а отже, англійська економічна терміносистема потребує глибокого наукового дослідження.

Актуальність вивчення особливостей перекладу складних економічних термінів в англійській мові зумовлена постійним розвитком економічної галузі, виокремленням значної кількості складних термінів, необхідністю якісного перекладу композитів, аналізом мовних ситуацій для здійснення адекватного перекладу.

Варто також зазначити, що у наш час термінологія відіграє важливу роль у спілкуванні, будучи джерелом отримання інформації, головним засобом опанування людиною тієї чи іншої спеціальності. Мова постійно розвивається, нові поняття вимагають відповідного термінологічного оформлення й упорядкування. Така систематизація здійснюється при побудові спеціалізованих терміносистем, кожна з яких закріплена за певною галуззю знань [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку мови відбувається активний процес словотвору через поєднання кількох лексичних компонентів, що зумовлюється прагненням комуніканта спростити мову і зробити її більш лаконічною. Як наслідок, виникають складні слова, або композити, вивченню яких присвячено чимало наукових праць (М. І. Бойчук, Л. М. Захарова, Д. В. Довга, Н. В. Аржанцева, Д. М. Дубравська та ін.), зокрема, окремим напрямом виступає переклад лексики економічного спрямування, що вивчали такі дослідники, як В. В. Архелюк, О. В. Білецька, Є. І. Пересяда, О. В. Коваленко та ін. Проблема розмежування складних слів і словосполучень, утворених за моделлю іменник + іменник, присвячені дослідження зарубіжних лінгвістів, серед яких А. І. Смирницький, Г. Марчанд, А. Болл, А. Г. Садикова. Порівняно нещодавно з'явилися праці, присвячені співвіднесенню систем складних слів у різних мовах, пошуку відповідностей між ними (Т. К. Іванова, В. В. Мамонтова, І. Ю. Пашкеєва тощо). Проте питання специфіки перекладу складних слів в економічній терміносистемі залишається лакуною в сучасній філології, тому наша наукова розвідка є на часі.

Постановка завдання. Завдання дослідження – здійснити цілісний лексико-граматичний аналіз композитів у системі економічної термінології англійської мови, визначити способи їх перекладу та встановити специфіку трансформації лексичних одиниць з англійської на українську мову.

Виклад основного матеріалу. У сучасному термінознавстві розглядається все більше питань функціонування термінів у спеціальних текстах. Уважаємо, що комплексний аналіз терміносистеми складних слів, яка функціонує в економічних англійських текстах, та визначення особливостей перекладу цих лексичних одиниць є важливим аспектом для продукування якісного адекватного перекладу.

Складне слово (композит) ми визначаємо як комплексну за своєю структурою лексичну оди-

ницю, утворену об'єднанням слів, які представляють самостійну форму та мають своє лексичне значення. Одним із критеріїв розпізнавання складних слів є їх цілісне оформлення, тобто неподільність, неможливість уживання між частинами композита інших мовних елементів.

Терміни ідентифікуємо як одиниці природної або штучної мови (слова, словосполучення, поєднання слів і літер-символів, слів і цифр-символів), що «використовують для точного вираження спеціальних понять та позначення спеціальних предметів» [4]. Термін є особливим емоційно-нейтральним словом або словосполученням, прийнятим у певній професійній сфері і вживаним в особливих умовах. У термінах відображається найточніше, концентроване та економне визначення наукової ідеї.

Варто зазначити, що у спеціальній, зокрема економічній, літературі терміни несуть основне семантичне навантаження, посідаючи чільне місце серед інших загальнолітературних та службових слів.

У наукових дослідженнях досить детально вивчено характерні ознаки термінів, як-от наявність дефініції, тісний зв'язок із поняттям, тенденція до моносемічності в межах поля, відсутність експресії, стилістична нейтральність. Такі особливості термінів визначають специфіку їх перекладу.

Проаналізуємо особливості композитів економічної терміносистеми англійської мови. Морфологічні характеристики композитів передбачають установлення єдності складників багатокompонентного слова. Це викликає необхідність систематизації складних слів в економічній термінології залежно від їх складників [5]. На морфологічному рівні ми виокремили такі моделі композитів:

іменник + іменник (Noun + Noun): debit-note – дебет-нота, goal-tree – дерево цілей, tax rate – податкова ставка, landing business – лендинговий бізнес, consortium leader – лідер консорциума, bookkeeping – бухгалтерія, diminishing returns – зменшення віддачі, labour market – пропозиція працевлаштування;

прикметник + іменник (Adjective + Noun): remote control system – система дистанційного управління, supply-side economics – економіка пропозиції, comparative advantage – порівняльна перевага, hot money – фінансові активи;

іменник + прикметник (Noun + Adjective): brand-new – новинка, capital-intensive – капіталомісткий. У цій групі слід відзначити часте використання прикметника free як другого ком-

понента композита (*carriage-free, competition-free, crisis-free, accident-free*), що позначає безкоштовну послугу або відсутність певної ознаки, явища тощо (*carriage-free* – безкоштовна доставка, *competition-free* – без конкуренції);

дієслово + прислівник (V + Adverb): *build-up, buy-back, payback, close-out*. Як перший компонент композита спостерігаємо також такі дієслівні форми, як Participle II (*brought-in-capital*) і «герундіальні слова» (Н. В. Аржанцева [1]): *breaking-in* – уведення в експлуатацію, *bridging-room, dealing-room*. Доволі часто в економічних термінах уживають композити з другим компонентом Participle II (*custom-tailored, deck-loaded, duty-paid, foreign-made, privately-owned*). Композити цієї моделі перекладаємо добором еквівалентів (*buy-back* – викуп корпорацією власних акцій), калькуванням (*dealing-room* – дилінгова кімната); на морфологічному рівні при перекладі відбувається частиномовна заміна (*custom-tailored* (Noun + Participle II) – за індивідуальним замовленням (прийменник + прикметник + іменник, *foreign-made* (Adjective + Participle II) – виготовлений за кордоном (дієприкметник + прийменник + іменник).

Серед композитів із першим компонентом-іменником часто вживають такі слова: *break* (*break-even, break-up, breakthrough*), *cash* (*cashflow, cash cow, cash-poor*), *check* (*checkbook, checklist, checkoff*), *counter* (*counter-insurance, countersale, countertrade*), *euro* (*eurobond, euroclear, euroland*), *price* (*price-fixer, price-rigger, price-nursing*). Поширеними є прикметники *high* (*high-capacity, high-grade, high-quality*), *long* (*long-range, long-term, long-run*), *low* (*low-income, low-price, low-tax*). Тож використання одного й того ж слова під час утворення різних композитів є однією з основних морфологічних характеристик складних слів економічної термінології: *over-heads* – накладні витрати, *overheating* – перегрів, *overmanning* – надлишок персоналу. Такі композити перекладаємо способом калькування (*high-quality* – високої якості, *long-term* – довготривалий), додаванням мовних одиниць (*low-income* – з низьким прибутком), добором еквівалента (*break-even* – беззбитковий).

Характерними для економічної термінології є також трикомпонентні складні слова з такими сполучними елементами, як прийменник (*appropriation-in-aid* – фінансові субсидії (добір еквіваленту при перекладі), *brought-in-capital* – унесений капітал (калькування)), сполучник (*leads-and-lags* – прискорення чи затри-

мування розрахунків за зовнішньоторговими операціями (описовий переклад), *asked-and-bid* – ціни покупця і продавця (добір еквівалента)) або що складаються з комбінації самостійних частин мови (*triple-tax-exempt* – потрійне звільнення муніципальних облігацій від податків для резидентів відповідних районів США (описовий переклад)).

Відомо, що переклад економічного тексту як спеціалізованого має правильно передавати зміст у формі, бути максимально близьким до оригіналу, відхилення повинні бути виправдані особливостями мови перекладу або вимогами стилю. Термін у структурі цього різновиду тексту завжди вимагає окремого рішення для перекладу, тобто виступає одиницею перекладу [4].

Серед способів перекладу складних слів економічної терміносистеми виокремлюємо лексичні та граматичні трансформації. На лексичному рівні найбільш поширеними є відповідники-еквіваленти, калькування, конкретизація, додавання мовних одиниць тощо.

На нашу думку, застосування калькування доцільне, якщо українські та англійські складні слова цілком повторюють порядок компонентів: *comparative advantage* – порівняльна перевага, *deposit-account* – депозитний рахунок, *free trade* – вільна торгівля, *forward exchange market* – передовий валютний ринок, *medium-term financial strategy* – середньострокова фінансова стратегія.

Прийом конкретизації застосовується в тих випадках, коли у мові перекладу відсутнє слово з відповідним значенням: *public works department* – спеціальний відділ управління житлово-комунальним господарством із контролю за благоустроєм міста.

Граматична трансформація представлена таким прийомом, як перестановка – зміна порядку компонентів, що передбачає зміну структури кінцевого словосполучення у вихідному тексті: *foreign-made* – виготовлений за кордоном, *custom-tailored* – виготовлений на замовлення, *duty-paid* – зі сплаченим митом.

Одним із важливих практичних завдань перекладача, який працює зі складними економічними термінами, є правильний вибір варіанта у тому випадку, коли для іншомовного терміна існують слова-відповідники мовою перекладу та запозичені.

Під час перекладу багатоконпонентних економічних термінів виникають додаткові труднощі. Проблеми перекладу англійських багатоконпонентних термінів українською пов'язані з різни-

цею в будові цих мов. В англійській – аналітичній – компоненти пов'язані між собою позиційно, без морфологічного оформлення залежностей. В українській – синтетичній – компоненти повинні бути пов'язані не тільки позиційно, а й морфологічно, за допомогою відмінкових закінчень [6].

Розглянуті перекладацькі трансформації не вичерпують роботу перекладача зі складними словами економічної сфери. Переважно застосування різних перекладацьких трансформацій відбувається в їх безпосередньому поєднанні та взаємозв'язку.

Багато англійських композитів економічного спрямування зафіксовані у двомовних словниках і мають постійні еквіваленти в українській мові. Майже не виникає труднощів при перекладі таких лексичних одиниць: *gross national product (GNP)* – валовий національний продукт, *broker-dealer, deposit-taker, tax-collector* тощо).

М. М. Степанова пропонує поетапно аналізувати іншомовний матеріал [3, с. 228] у процесі перекладу, що, на нашу думку, актуально і для перекладу композитів економічної терміносистеми у структурі тексту:

- переклад ключового слово (зазвичай це останнє слово в термінологічній групі);
- аналіз смислових зв'язків між компонентами терміна та виокремлення смислових груп;
- установлення зв'язків між виокремленими смисловими групами та переклад усієї термінологічної групи;
- проведення стилістичного аналізу та редагування перекладу.

На нашу думку, головним завданням перекладача під час роботи зі складними словами економічної терміносистеми є дотримання основних вимог роботи зі спеціальними термінами, пошук найбільш доцільних еквівалентів перекладу та поступова детальна робота з кожним елементом композита.

Висновки і пропозиції. Тож доходимо висновку про те, що складні слова становлять значну частину економічної терміносистеми сучасної англійської мови. Вони різноманітні за своєю семантикою та структурою. Переклад композитів досліджуваної тематики вимагає від перекладача ґрунтовного аналізу лексичної одиниці, глибокого

вивчення спеціального тексту та застосування певних перекладацьких трансформацій, серед яких ми виокремили лексичні (відповідники, конкретизація, калькування) та граматичні (перестановка, частиномовна заміна). Водночас слід зазначити, що англійський композит не перекладається композитом в українській мові, найчастіше він представлений словосполученням або фразою (український відповідник є нееквівокабульним).

Адекватний переклад окремих слів і всього тексту з однієї мови на іншу пов'язаний із розпізнаванням властивих слову значення та сенсу, з проблемою перекодування значення слова у його зміст. Труднощі під час перекладу економічних термінів викликають англійські багатоконпонентні складні слова, серед яких – атрибутивні словосполучення, речення-імена, різні субстантивовані частини мови. Еквівалентний переклад значення таких лексичних одиниць рідною мовою ускладнений їх комплексною структурою, багатозначністю їх компонентів, необхідністю попередньо поділити словосполучення на окремі, пов'язані за змістом групи тощо. З огляду на це класифіковано англійські складні слова економічної термінології на морфологічному рівні. Система класифікації містить такі складники: тип компонентів, морфологічні характеристики, характер відносин між компонентами, порядок розташування та засіб складання компонентів. За результатами дослідження найпоширеніших моделей складних слів економічної терміносистеми схарактеризовано різні типи англійських композитів та специфіку їх утворення.

На нашу думку, здійснення лексико-граматичного аналізу складних слів економічної терміносистеми та володіння технікою перекладу українською мовою є важливою передумовою якісної і успішної роботи перекладача.

Уважаємо, що вивчення проблеми перекладу складних слів економічного спрямування є перспективним вектором у перекладознавстві, оскільки результати цього дослідження можуть бути використані для формування відповідних концепцій щодо перекладу економічних текстів загалом, а також сприятимуть продукуванню ефективної комунікації під час євроінтеграційних процесів.

Список літератури:

1. Аржанцева Н. В. Складні слова з другим компонентом – віддієсловним іменником у німецькій та англійській мовах. URL: <http://www.dissercat.com/content/slozhnye-slova-so-vtorym-komponentom-otglagolnym-sushchestvitelnym-v-nemetskom-i-angliiskom>
2. Сенів М. Г. Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : зб. наук. праць. Вінниця : ДонНУ, 2016. Вип. 31–32. С. 5–15.

3. Степанова М. М. Роль теоретичних знань у навчанні перекладу економічної термінології. Проблеми лінгвістики, методики навчання іноземних мов та літературознавства у світлі міжкультурної комунікації: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 24–25 березня 2009 р. У 3-х частинах. Ч. II : Методика навчання іноземних мов. Видавництво БДПУ, 2009. С. 227–229.
4. Шмельова О. Ю. Термінологічні процеси в синхронії і діахронії (на матеріалі англійської мови). Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУЕФ, 2010. 120 с.
5. Hashimzade N., Myles G., Black J. Dictionary of Economics : 5th edition. Oxford University Press, 2017. 596 p.
6. L'Homme, Marie-Claude. A Lexico-semantic Approach to the Structuring of Terminology. URL: <http://www.olst.umontreal.ca>.

Tagiltseva Ya. M., Matvienko L. H. Peculiarities of translation of compound words from English into Ukrainian in economic terminology

The article presents the analysis of the specific features of translation of English composite economic terms into Ukrainian. The authors have defined the basic concepts related to the problems of research, including «term», «system of terms», «compound word»; the peculiarities of their relationship in the translation of English economic terms into Ukrainian are highlighted. The analysis of studies showed that in modern science there is no unified opinion about the nature and status of such words. This is due to the difficulty of establishing the boundary between a phrase and a compound word in English. The research describes the requirements for the translation of complex words in the system of economic terms, the difficulties of translation and ways to overcome them in the process of translation activities. The peculiarities of English composites of the specified subject matter are outlined. Their structure is considered (two- and three-component ones distinguished). It was determined that the process of formation of multi-component composites consisting of more than two bases is becoming widespread in the modern English language. At the morphological level, part of speech models of English economic terms are identified and methods of their translation into Ukrainian are characterized. Grammatical and lexical transformations are established as the most frequent ones. The most common translation techniques at the lexical level are calquing, selection of equivalents, concretization, addition of lexical units; at the grammatical level – part of speech substitution, transposition. It is concluded that Ukrainian equivalents of English composite terms do not have the corresponding version as a single word (they are mainly represented by a word combination or a phrase).

Key words: term, system of terms, economy, compound word, translation, translation transformations.